

УДК 347

РУДЮК О.О., аспірантка Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ БАНКІВСЬКОГО РАХУНКУ

Анотація. У статті розглядаються проблемні питання та особливості відповідальності за договором банківського рахунку, аналізуються види відповідальності за досліджуваним договором.

Ключові слова: відповідальність, вина, правопорушення, сторони, банківський рахунок, договір.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемные вопросы и особенности ответственности по договору банковского счета. Анализируются виды ответственности по исследуемому договору.

Ключевые слова: ответственность, вина, правонарушения, стороны, банковский счет, договор.

Summary. The article deals with issues and features of liability under the contract of bank account. Author analyzes the types of responsibility for the contract under consideration.

Keywords: responsibility, guilt, law violations, party, bank account, contract.

Постановка проблеми. За порушення у сфері розрахункових правовідносин законодавець передбачає юридичну відповідальність, яка настає у вигляді фінансових, адміністративних чи цивільно-правових санкцій.

Цінність цивільного права полягає в тому, що воно у своїх нормах містить широкий арсенал засобів впливу на поведінку громадян та організацій через їхні інтереси і за допомогою інтересів. Одним з таких засобів впливу на майнові інтереси осіб є застосування до правопорушника майнових санкцій, зокрема, цивільно-правової відповідальності.

У сфері банківського права також передбачена відповідальність за порушення умов договору банківського рахунку. В залежності від суб'єктного складу, вона може бути різною. Проте пов'язана з нею адміністративна, фінансова, податкова відповідальність за порушення законодавства при веденні банківського рахунку, не визначає змісту цивільних деліктних правовідносин і є предметом інших галузей законодавства.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок в розвиток вчення про відповідальність за договором банківського рахунку зробили багато вітчизняних вчених-цивілістів, зокрема Безклубий І.О., Єфімова Л.Г., Курбатов А.Я., Медведєв Д.А., Сарбаша С.В., Шевченко Я.М. та інші.

Метою статті є визначення особливостей цивільної відповідальності, тобто взаємної відповідальності сторін договору банківського рахунку (в основному банку) за порушення своїх зобов'язань, яка пов'язана з покладанням на правопорушника додаткових обов'язків, або позбавленням належних йому цивільних прав.

Виклад основного матеріалу. Цивільно-правова відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, який полягає у застосуванні державного примусу до правопорушника шляхом позбавлення особи певних благ чи покладення обов'язків майнового характеру. До правопорушника застосовуються санкції майнового характеру, які спрямовані на відновлення порушених прав та полягають у відшкодуванні збитків, стягненні неустойки чи пені.

Юридичною підставою цивільно-правової відповідальності є закон, а фактичною – вчинення цивільного правопорушення. Тому особа підлягає цивільно-правовій відповідальності за наявності сукупності умов, які утворюють склад цивільного правопорушення [1].

За порушення будь-якого зобов’язання, в тому числі за порушення умов договору банківського рахунку, законодавець передбачає юридичну відповідальність, яка настає у вигляді фінансових, адміністративних чи цивільно-правових санкцій. У випадку порушення комерційним банком договору банківського рахунку настає цивільно-правова відповідальність.

Особливістю цивільного права є те, що воно у своїх нормах містить широкий арсенал засобів впливу на поведінку громадян та організацій через і за допомогою їхніх інтересів. Одним з таких засобів впливу на майнові інтереси осіб є застосування до правопорушника майнових санкцій, зокрема, цивільно-правової відповідальності [2].

Перш ніж перейти до розкриття питання відповідальності сторін по договору банківського рахунку, слід визначити теоретичні основи. Для визначення поняття цивільно-правової відповідальності, на погляд багатьох цивілістів, оптимальним є те, яке запропонував О.С. Йоффе, а саме – це є санкція за правопорушення, яке тягне для порушника негативні наслідки у вигляді позбавлення суб’єктивних цивільних прав або покладення нових чи додаткових цивільно-правових обов’язків. Щодо договірної відповідальності, то вона здійснюється шляхом приєднання до існуючого між сторонами зобов’язання нового обов’язку (відшкодування збитків, сплата неустойки і т.п.) [3].

На обґрунтовану думку В.В. Луця, юридичною підставою цивільно-правової відповідальності є закон, а фактичною – склад цивільного правопорушення.

Однак серед сучасних тенденцій у дослідженні цивільно-правової відповідальності слід виділити критику позиції, за якою визнається, що підставою цивільно-правової відповідальності є “склад цивільного правопорушення”. М.І. Брагінський і В.В. Вітрянський вважають, що порушення права суб’єкта цивільних правовідносин викликає необхідність його відновити, в тому числі шляхом застосування цивільно-правової відповідальності. Тому підставою такої відповідальності є саме порушення суб’єктивного цивільного права. Стосовно окремих видів порушених прав, а також суб’єктів, що допустили порушення, законодавець сформулював обов’язкові загальні вимоги, які є умовами цивільно-правової відповідальності. До їх числа відносяться: протиправність порушення суб’єктивних цивільних прав; збитки (школа); причинний зв’язок, вина порушника [4]. Таким чином, автори самі визнають, що правопорушення може бути підставою цивільно-правової відповідальності лише за наявності загальних умов. Лише виявлення у конкретному випадку сукупності цих умов дає право говорити про факт правопорушення. Отже, мабуть, позбавлене змісту протиставлення правопорушення умовам цивільно-правової відповідальності, які прийнято називати складом як єдиній підставі цивільно-правової відповідальності.

Питання правового регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері розрахункових відносин на сучасному етапі характеризується динамічністю законотворчого процесу.

Законодавство у даній сфері не містить правових норм, які б обмежували відповідальність комерційних банків при порушенні ними зобов’язань, що випливають із договору банківського рахунку.

Таким чином, банк, який допустив правопорушення при здійсненні розрахункових операцій, несе повну відповідальність, а саме зобов’язаний відшкодувати стороні по

договору не тільки витрати, нею зроблені, втрату майна (коштів), але й не одержані клієнтом доходи, які він одержав би, якби зобов'язання було виконано банком.

Принцип повної відповідальності банків втілений в ЦК України. Згідно зі ст. 1073 (Глава 72 “Банківський рахунок”) у разі несвоєчасного зарахування на рахунок грошових коштів, що надійшли клієнтові, їх безпідставного списання банком з рахунку клієнта або порушення банком розпорядження клієнта про перерахування грошових коштів із його рахунку банк повинен негайно після виявлення порушення зарахувати відповідну суму на рахунок клієнта або належного одержувача, сплатити проценти та відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено законом. Отже, йдеться про повну відповідальність за вчинення банком вказаних порушень. Правда, слід зазначити, що законодавство містить норми, які вказують, що в деяких випадках принцип повної відповідальності не діє.

Відповідальність банків за порушення правил розрахункових операцій настає лише в тому випадку, якщо визнати, що за вказані порушення банки повинні нести відповідальність у формі повного відшкодування збитків [6]. Однак, не варто забувати, що банки забезпечують платіжну функцію не лише для економічного сектору, а й для суспільства у цілому. Тому питання обмеження відповідальності банків у разі порушення останніми правил виконання розрахункових операцій має ґрунтовні підстави.

Те, що банк, здійснюючи різноманітні розрахункові операції, таким чином забезпечує своєчасне та повне виконання в господарському обігу грошових зобов'язань, створює умови окремого підходу до вироблення доктрини відповідальності банків. Важливо зрозуміти, що межу, коли банк нестиме відповідальність коштами своїх клієнтів, можна і не помітити. Банківська справа – це підприємницька діяльність, яка пов'язана з ризиком. Та обставина, що, крім банку, певною мірою ризикують і його клієнти, повинно відобразитися на умовах відповідальності банків. Однак шляхи вирішення цього питання пропонуються різні. Зокрема, відзначається неправомірність виконання судових рішень Національним банком України, коли з кореспондентських рахунків комерційних банків списуються на користь позивачів не тільки кошти останніх, а й кошти клієнтів. Оскільки правовий статус власних коштів банків і коштів клієнтів, внесених на поточний рахунок, різний, то відповідальність банківських установ пропонується поширити лише на кошти, що охоплюються поняттям “власні кошти банку” [7].

Банк, здійснюючи різноманітні розрахункові операції, забезпечує своєчасне та повне виконання грошових зобов'язань контрагентів господарського обігу. У банківській справі розмір майнової відповідальності чи то за порушення розрахункових зобов'язань, чи інших не повинен перевищувати визначену межу (певний розмір активів банку), оскільки ігнорування цього може привести до банкрутства банку і тоді навряд чи хтось із кредиторів скористається принципом повного відшкодування збитків. Отже, питання обмеження відповідальності банків у разі порушення останніми правил виконання розрахункових операцій має певну рацію. Взагалі, у контексті вищенаведеного, потрібно вести розмову про вироблення сучасної доктрини відповідальності банків в українському законодавстві [8].

Пряме відношення до ефективного і, так би мовити, “безпечного” розміру відповідальності банків має питання поєднання таких форм відповідальності, як відшкодування збитків і сплата неустойки. В ЦК України, порівняно з ЦК 1963 р., загальні умови відповідальності більш суворі щодо боржника, в тому числі й банків. Про це свідчить, наприклад, введення загального правила про застосування штрафної неустойки (ст. 549 ЦК України), порівняно із заліковою (ст. 204 ЦК 1963 р.). Питання, звичайно, пом'якшується тим, що Закон України про платіжні системи при стягненні

пені за порушення розрахункових операцій обмежує суму стягнення розміром 10 % від суми переказу (ст. 32 Закону). Тут знаходить прояв спроба обмеження відповідальності банків, оскільки при цьому враховано особливості майнового статусу банку у випадку притягнення його до відповідальності.

Вразливість банку помітна і стосовно функціонування його кореспондентського рахунку. Наприклад, примусове стягнення з банку коштів простіше, ніж із підприємства. Це пояснюється простотою та швидкістю відкриття поточних рахунків. Підприємство після отримання банком постанови державного виконавця про накладення арешту може швидко відкрити ще один поточний рахунок в тому чи іншому банку і так далі, уникаючи при цьому стягнення на власні кошти. Процедура відкриття кореспондентського рахунку не дає можливості банку таким чином маневрувати. Арешт чи зупинення операцій по кореспондентському рахунку повністю паралізує банк, чого не скажеш про підприємство.

Особливості діяльності такого суб'єкта економічних відносин, як банк, дає підстави, за певних обставин, не обмежувати, а звільняти банк від відповідальності. Так, згідно зі ст. 58 Закону України про банки, банк не відповідає за невиконання або несвоєчасне виконання зобов'язань у разі оголошення мораторію на задоволення вимог кредиторів, зупинення операцій по рахунках, арешту власних коштів банку на його рахунках уповноваженими органами державної влади.

Законодавець також встановлює і позадоговірну відповідальність банків. Згідно з ч. 3 п. 32.2 ст. 32 Закону України про платіжні системи, платник має право на відшкодування банком, що обслуговує отримувача, шкоди, заподіяної йому внаслідок порушення цим банком строків завершення переказу. Аналогічне право на відшкодування збитків має й отримувач щодо банку платника і теж за прострочення виконання переказу. Як влучно відзначив В.А. Тархов, актуально, що в арбітражній практиці цивільне законодавство застосовується не як безпосередньо діючий закон, а тільки в тих випадках, коли їх застосування приписується ще якимось актом [9]. Слід зазначити, що в наведеному випадку термін “порушення” охоплює бездіяльність боржника у вигляді прострочення виконання переказу. Прострочення є випадком неналежного виконання зобов'язання. Якщо банк взагалі не зарахував кошти на рахунок клієнта, виходить, що він не прострочив, а взагалі не виконав покладене на нього зобов'язання. З цього випливає висновок, що прострочення – не єдине порушення, яке може допустити банк. Отже, якщо банк взагалі не виконав переказу, то виходить, що для відшкодування шкоди немає підстав.

Становлення юридичної особи як основного учасника майнового обігу в кінцевому рахунку сприяло знеціненню критерію вини, як необхідної умови цивільно-правової відповідальності [10]. В сучасному праві принцип відповідальності за вину є одним з актуальних питань встановлення правового режиму відповідальності. Згідно зі ст. 209 ЦК 1963 р. особа, яка не виконала зобов'язання або виконала його неналежним чином, несе майнову відповідальність лише при наявності вини (умислу або необережності), крім випадків, передбачених законом або договором. Майже аналогічно це положення викладене у ЦК України (п.1 ст. 614 Кодексу). Однак особливістю цивільно-правової відповідальності є те, що вона може настати і без вини, якщо це передбачено законом або договором.

Слід відзначити тенденцію, коли законодавець при встановленні відповідальності взагалі не використовує категорію вини. Прикладом може служити ст. 58 Закону України про банки, згідно з якою банк звільняється від відповідальності за конкретних підстав (мораторій, арешт рахунку). До речі, встановлення підстав звільнення від

відповідальності за неналежне виконання чи невиконання зобов'язання, замість застосування різних форм вини, притаманне англо-американському праву, тоді, як українська цивільно-правова доктрина орієнтована на континентальне право.

Розглядаючи питання застосування цивільно-правової відповідальності при невиконанні чи неналежному виконанні банком зобов'язань по договору банківського рахунку, слід врахувати, що на практиці складно підрахувати і довести наявність реальних збитків та ще за умови, коли банк, наприклад, прострочив виконання розрахункової операції на короткий термін.

Водночас збитки відшкодовуються тоді, коли має місце їх реальне настання, але, не дивлячись на правопорушення, збитки можуть і не виникнути. В цих випадках відсутність умови про неустойку звільняє особу, яка вчинила порушення, від будь-яких негативних наслідків. Враховуючи деякі специфічні ознаки договірних відносин між банком і клієнтом, зокрема той факт, що у більшості випадків договір банківського рахунку слід класифікувати як договір про приєднання, то банки, оскільки самі їх складають і пропонують клієнту для укладення, не включають у договори додаткові умови про відповідальність у формі неустойки.

З точки зору боржника застосування до нього цивільно-правової відповідальності у формі збитків або неустойки означає в першому випадку повноту відшкодування кредитором втрат, викликаних порушенням зобов'язання, які вимагають доказування, а в другому – невідворотність відповідальності у формі неустойки за порушення зобов'язання, яка застосовуватиметься незалежно від того, чи буде доказаний кредитором факт нанесення збитків [11].

Таким чином, реальна майнова відповідальність у багатьох випадках порушення банком договору банківського рахунку є лише бажаною, але нездійсненою мірою захисту прав клієнта. Тому саме норми про відповідальність, що передбачають стягнення пені, яка має особливо виражений стимулюючий характер, покликані забезпечити належне виконання банками розрахункових операцій.

Не менш принциповим недоліком, допущеним у цьому законі, є суперечність його нормі ст. 58 Закону України про банки, яка дозволяє звернення стягнення на кошти клієнта за виконавчими документами, передбаченими законами України. Водночас Закон України про платіжні системи вказує, що у разі помилкового переказу з рахунку неналежного платника, що стався з вини банку, цей банк зобов'язаний переказати відповідну суму грошей з рахунку платника на рахунок неналежного платника. Фактично йдеться про примусове списання коштів. У ст. 1071 нового ЦК України списання коштів із рахунку передбачається виключно у випадку прийняття такого рішення судом або згідно з договором між банком та клієнтом.

У літературі є спроби класифікації відповідальності, наприклад, використовуючи класифікацію форм безготівкових розрахунків: відповідальність при розрахунках платіжними дорученнями; відповідальність при розрахунках акредитивами; відповідальність при розрахунках чеками [12]. Оскільки, здійснюючи банківські операції з застосуванням будь-якої форми розрахунків, банк повинен виконати належним чином зобов'язання по перерахуванню та зарахуванню коштів на банківський рахунок, а також зарахування на рахунок та видачі з нього готівки, довкола цих обов'язків і складається теорія й практика відповідальності банків. Однак нерідко ці операції мають складний характер, а тому трапляються ситуації, коли буває непросто кваліфікувати дії банку як порушення і притягнути його до відповідальності.

В даній роботі автор провів дослідження відповідальності за суб'єктивним складом, а саме: відповідальність банку та відповідальність клієнта за порушення договору банківського рахунку.

1) Відповідальність банку за порушення договору банківського рахунку.

Виконання договору банківського рахунку починається з дій банку, який повинен відкрити рахунок для наступного виконання банківських операцій. Для банку, який уклав договір з клієнтом, не складає ніяких труднощів відкрити рахунок. Однак не виключено, що банк із певних причин затримає процес відкриття рахунку. Відповідальність банку за порушення розрахункових операцій є найбільш об'ємним та важливим питанням по договору банківського рахунку. Прострочення виконання розрахункових операцій зустрічається найчастіше серед порушень договору банківського рахунку. Тому відносно цього порушення застосовують різні визначення тотожного змісту: “несвоєчасне списання коштів”, “затримка платежів”, “несвоєчасне перерахування коштів”. Характерним для цього порушення договору є те, що воно настає у формі бездіяльності банку або, так би мовити, часткової бездіяльності, тобто, коли банк списав кошти з рахунку клієнта, але далі згідно вказівок клієнта їх не перерахував.

ЦК України у ст. 1073 “Правові наслідки неналежного виконання банком операцій за рахунком клієнта” не використовує терміну “прострочення переказу”, а говорить лише про порушення банком розпорядження клієнта про перерахування грошових коштів із його рахунку. В цілому прострочення виконання розпорядження є одним із можливих випадків порушення банком розпорядження клієнта про перерахування коштів. У цьому випадку ЦК України передбачає сплату банком-порушником процентів та відшкодування збитків, якщо інше не передбачене законом.

Порушення банком строків виконання доручення клієнта може мати тривалий характер. Ст. 552 ЦК України передбачає, що сплата неустойки та відшкодування збитків не звільняє боржника від виконання зобов'язання в натурі. Таким чином, клієнт має право вимагати від банку виконання платіжного доручення. У протилежному випадку клієнт має право звернутися до суду з позовом про примусове виконання платіжного доручення. Проте це може не дати бажаного результату. В літературі відзначається, що при деяких невідповідних аспектах такого способу захисту, судовий орган не має права відмовити в розгляді такої вимоги. Однак даний вид захисту, якщо розглядати його в комплексі, включаючи процедуру виконавчого провадження, не є достатньо адекватним і ефективним [13]. Цьому є ще одне пояснення. Річ у тім, що у разі тривалого невиконання банком платіжного доручення клієнта, змінюються обставини, при яких потреба в цьому конкретному платежі може відпасти. Наприклад, підприємство перерахувало контрагенту суму платежу з іншого банківського рахунку і виконало свої зобов'язання.

Отже, частіше під час прострочення виконання банком доручення на перерахування коштів, тим більше тривалого, клієнт втрачає інтерес до цієї операції. Але одна справа, коли кошти все ж таки зараховані на рахунок отримувача, інша, коли цього не сталося, і кошти “зависли” на коррахунку обслуговуючого банку. Якщо клієнт втратив інтерес до розрахункової операції, яку за його дорученням здійснює банк, він може вимагати повернення коштів на свій рахунок. За змістом, аналогічною вимогою буде подання банку платіжного доручення на перерахування коштів на свій рахунок, відкритий в іншому банку.

Вважається, що клієнт, який вимагає від банку повернення коштів, повинен відмовитися від виконання поданого банку платіжного доручення, інакше клієнт не відмовився від виконання зобов'язання, і воно не втратило для нього інтерес внаслідок прострочення [14]. Така відмова клієнта відбувається у формі відкликання ним

платіжного доручення. Відповідно до ст.23 Закону України “Про платіжні системи”, розрахунковий документ може бути відкликаний ініціатором шляхом подання документа на відкликання до банку, що обслуговує ініціатора, у будь-який момент до списання суми платежу з рахунку платника. Так, ст. 23 Закону України про платіжні системи дозволяє відкликати розрахункові документи до моменту списання коштів із рахунку платника. Виходить, що коли кошти з рахунку клієнта списані, але за межі банку не перераховані, то клієнт не може відкликати платіжне доручення, а тим самим не має права вимагати повернення простроченої суми платежу на свій поточний рахунок. Очевидно, що правове регулювання наведеної проблеми вимагає зміни правового регулювання.

На думку Л.Г. Єфімової, до зарахування коштів на кореспондентський рахунок обслуговуючого банку, одержувач не має ніяких прав на суму, що знаходиться в процесі безготівкових розрахунків, і тому вимоги про своєчасність розрахунків можуть бути звернені лише до платника [15]. М.М. Агарков вважав, що особа, яка вказана в якості одержувача коштів, не набуває права вимагати від кредитного закладу здійснення платежу і таким чином переказ не є договором на користь третьої особи. Він є договором про виконання третій особі [16]. Отже, притягувати банк одержувача до майнової відповідальності за прострочення зарахування коштів може лише одержувач.

Аналізуючи механізм виконання банком розрахункових документів, можна прийти до наступних висновків. Процедура списання коштів з банківського рахунку здійснюється на підставі розрахункових документів, зміст, форма та реквізити яких установлюються імперативно і здійснюються у чітко визначеному порядку. Так, обслуговуючий банк платника зобов'язаний перевірити відповідність номера рахунку платника і його коду та приймати цей документ до виконання у разі їх збігу. Крім цього, обслуговуючий платника банк перевіряє повноту, цілісність та достовірність цього розрахункового документа (п. 22.6. ст. 22 Закону України про платіжні системи). За правилами (п. 3 II Розділ Інструкції НБУ про безготівкові розрахунки) банк не відповідає за достовірність змісту розрахункового документа, який заповнюється клієнтом (заповнення реквізитів документа, номери рахунків і кодів банків тощо).

Окремої уваги заслуговує питання майнової відповідальності банку по договору банківського рахунку у випадку відкликання банківської ліцензії, оскільки у наш час спостерігається активна тенденція відкликання такої ліцензії та зникнення банків з ринку.

Насамперед слід навести точку зору Єфімової Л.Г., яка вважає, що оскільки відкликання у банку ліцензії є фактором, який виключає можливість здійснення банком яких-небудь операцій, такий банк не може відповідати за невиконання своїх зобов'язань, в тому числі за договорами банківського рахунку. Відкликання ліцензії можна розглядати як непереборну силу, яка виключає відповідальність за невиконання договірних зобов'язань. Банк не можна зобов'язати до виконання операцій, ліцензія на здійснення яких відкликана, а отже не можна покарати за їх невиконання [17].

Кваліфікація факту відкликання банківської ліцензії як настання непереборної сили викликає сумніви. В цивільному праві і законодавстві непереборна сила – це надзвичайна та невідворотна за даних умов подія. Луць В.В. характеризує непереборну силу, як: по-перше, зовнішню до діяльності сторін обставину (наприклад, явище стихійного характеру); по-друге, надзвичайність події, що стає непереборною силою, означає, що це не рядова, ординарна обставина, яка теж може спричинити певні труднощі для сторін; по-третє, це подія, яку не можна було відвернути засобами, наявними у даної особи в конкретних умовах її діяльності [18].

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що відкликання банківської ліцензії не відноситься до зовнішніх, стосовно діяльності банку обставин. Національний банк України відстежує на ранніх етапах ознаки неплатоспроможності комерційного банку, які є підставою для введення тимчасової адміністрації. Крім того, підставою для призначення тимчасової адміністрації є порушення законодавства. Отже, діяльність, спрямовану на погіршення платоспроможності, і діяльність з порушенням вимог чинного законодавства, неможливо кваліфікувати як надзвичайну й невідворотну силу. Адже інші банки в цих умовах ведуть свої справи прибутково і в межах чинного законодавства.

Відтак, відкликання банківської ліцензії не є підставою припинення зобов'язання внаслідок неможливості виконання, а тому, клієнт банку за договором банківського рахунку має право вимагати від банку як повернення залишку на його поточному рахунку, так і завдані банком збитки, завдані неналежним чи невиконанням розрахункових операцій.

На практиці ще до публікації інформації про введення тимчасової адміністрації “проблемні” банки припиняють проведення значної частини платежів за розпорядженнями своїх клієнтів. Клієнти банку не тільки втрачають можливість здійснити платежі на користь своїх контрагентів, а й перевести залишки коштів зі своїх рахунків у такому банку на рахунки в інших банках. В результаті на поточних рахунках клієнтів і кореспондентському рахунку банку заблокуються значні суми коштів.

Відповідальність банку за договором банківського рахунку після відкликання ліцензії має ще одну особливість, яка стосується порядку задоволення вимог кредиторів банку. Згідно ст. 52 Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”, кошти, одержані в результаті ліквідаційної процедури, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у встановленій цим законом черговості.

2) Відповідальність клієнта за порушення умов договору банківського рахунку.

Значно менший обсяг обов'язків клієнта за договором банківського рахунку позначається і на обсязі майнової відповідальності, яку несе клієнт у випадку порушення ним договору банківського рахунку. Оскільки як зазначалось вище, сутність договору банківського рахунку полягає у наданні банківських послуг, то їх своєчасна і повна оплата є визначальним чинником належного виконання договору клієнтом. Враховуючи той факт, що кількість діючих поточних рахунків у масштабах України є значною, порушення клієнтами обов'язків з оплати розрахунково-касових послуг зустрічаються рідше. Це пояснюється тим, що банк фактично контролює поточний рахунок клієнта. Крім того, багато банків практикують отримання плати за послуги одночасно з наданням банківської послуги, що виключає виникнення прострочення оплати послуг.

Незважаючи на вищенаведене, і дана частина правовідносин між банком і клієнтом не позбавлена проблемних питань. На практиці зустрічаються випадки, коли клієнт не виконує зобов'язання з оплати за отриманих банківських послуг. Однак, як показує судова практика, попри те, що послуга фактично клієнту надана, такий спір не завжди вирішується на користь банку.

З теоретичної й практичної точки зору важливим є питання майнової відповідальності клієнта за порушення, які виникають під час проведення банком безготівкових розрахунків. Положення ст. 35 Закону України про платіжні системи передбачає відповідальність власника поточного рахунку за несвоєчасне повернення помилково зарахованих на його рахунок коштів. Такий клієнт визнається неналежним отримувачем, який зобов'язаний повернути помилково зараховану суму переказу та

сплатити пеню в розмірі 0,1 відсотка цієї суми за кожний день, починаючи від дати завершення помилкового переказу до дня повернення грошей включно, яка не може перевищувати 10 відсотків суми переказу.

Статтею 33 Закону України про платіжні системи встановлено відповідальність клієнта банку за відповідність інформації, зазначеної ним у документі на переказ. Такий платник має відшкодувати банку шкоду, заподіяну внаслідок невідповідності такої інформації. Вказана стаття також передбачає відповідальність платника у вигляді відшкодування шкоди у разі використання платником компонентів платіжної системи з метою здійснення незаконних операцій.

Висновки.

Підсумуємо розгляд проблемних питань та особливостей відповідальності сторін за договором банківського рахунку такими основними висновками:

- поряд із відкриттям рахунку банк здійснює розрахункові операції, операції з переоформлення та закриття рахунку. Неналежне виконання цих операцій може порушити майнові інтереси клієнта. При порушенні банком виконання цих операцій, законодавство не встановлює норми, за якою настає конкретна відповідальність. Якщо такі дії банку завдали клієнту збитків, банк повинен нести відповідальність на загальних засадах;

- найбільш складним питанням застосування відповідальності за порушення договору банківського рахунку є випадки безпідставного списання банком коштів із рахунку клієнта. Крім того, окремої уваги заслуговує питання майнової відповідальності банку за договором банківського рахунку у випадку відкликання банківської ліцензії;

- у силу особливостей договору банківського рахунку питання майнової відповідальності клієнтів на практиці постає рідко. При цьому правове положення клієнта у питанні відповідальності за договором банківського рахунку нічим не відрізняється від положення боржника у випадку невиконання чи неналежного виконання цивільно-правового зобов'язання.

Використана література

1. Цивільне право України : навчальний посібник / [Ю.В. Білоусов, С.В. Лозінська, С.Д. Русу та ін.] ; за ред. Р.О. Стефанчука. – К. : Прецедент, 2005. – С. 156.
2. Зобов'язальне право. Теорія і практика : навчальний посібник ; за ред. О.В. Дзери. – К., 1998. – С.103.
3. Иоффе О.С. Обязательственное право / О.С. Иоффе. – М., 1975. – С. 70.
4. Цивільне право України : підручник. – Кн.1 ; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К., 2002. – С. 700.
5. Брагинский М.И. Договорное право : общие положения / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М., 2009. – С. 569-570.
6. Там же. – С. 510.
7. Головань И. Некоторые вопросы ответственности банков. – Режим доступа : <http://www.pravis.donbaass.com>
8. Васьковський О.В. Цивільно-правова відповідальність банку за порушення договору на розрахунково-касове обслуговування: окремі питання // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наукових статей. – 2001. – Вип. VII. – С. 96-97.
9. Тархов В.А. Ответственность по советскому гражданскому праву. – Саратов : СГУ, 1973. – 456 с. – С. 170.
10. Там же. – С. 281.
11. Брагинский М.И. Договорное право : общие положения / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М., 2009. – 848 с. – С. 538.

12. Жуков І.М. Договір на відкриття та обслуговування банківського рахунку : автореф. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Донецьк, 1998. – С. 13.
13. Сарбаш С.В. Договор банковского счета : проблемы доктрины и судебной практики / С.В. Сарбаш. – М., 2009. – С. 216.
14. Там же. – С. 184.
15. Ефимова Л.Г. Банковское право : учебное и практическое пособие / Л.Г. Ефимова. – М. : Издательство БЕК, 1994. – 318 с. – С. 122.
16. Агарков М.М. Основы банковского права / М.М. Агарков . – М., 1929. – С. 97.
17. Ефимова Л. Правовые последствия отзыва лицензии у коммерческого банка // Хозяйство и право. – 1995. – № 8. – С. 88-89.
18. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності / В.В. Луць. – К., 1999. – С. 81.

~~~~~ * * * ~~~~~